

KVIBERGS KASERNOMRÅDE

Vård- och underhållsplan

Göteborg 2016-08-19
Johanna Lange
Martin Lindholm

DEL 1

INLEDNING	5
<i>Disposition och läsanvisningar.....</i>	<i>5</i>
LAGSTIFTNING OCH KULTURHISTORISK VÄRDERING	7
<i>Byggnadsminnesförklaring och gällande skyddsbestämmelser</i>	<i>7</i>
<i>Göteborgs bevarandeprogram</i>	<i>9</i>
<i>Plan- och bygglagen.....</i>	<i>9</i>
<i>Gällande detaljplan.....</i>	<i>10</i>
<i>Fornlämning.....</i>	<i>10</i>
<i>Kulturhistorisk klassning och förhållningssätt</i>	<i>11</i>
HISTORIK	12
<i>Översikt.....</i>	<i>12</i>
<i>Förhistoria.....</i>	<i>13</i>
<i>Kvibergs kaserner.....</i>	<i>14</i>
<i>Byggnadshistorik.....</i>	<i>17</i>
Kanslihuset (By 001)	19
Huvudkasernens flyglar (By 002 och 003)	21
Vinterstallarna (By 004 och 005)	23
Exercishuset (By 006)	25
Matinrättningen (By 007)	26
Ridhuset (By 008)	28
Skostallet (By 009)	29
Mässbyggnad (By 027)	30
Sjukstallet (By 043)	31
Gevärsförrådet (By 044)	32
Fritidshemmet (By 131).....	33
Större förändringar genom åren	34
<i>Källförteckning</i>	<i>35</i>

DEL 2

TEKNISK BESKRIVNING OCH KULTURHISTORISK ANVISNING	36
<i>Kasernområdet.....</i>	<i>36</i>
Markbeläggning.....	46
Uppfart och stentrappa	47
Smide	48
Grönytor	49
<i>Nedre Kaserngården 1, 3, 5.....</i>	<i>50</i>
Exteriör	50
Sockel	52
Entrétrappor.....	53
Entrédörrar.....	54
Portal mot söder.....	56
Smide.....	57
Fasad – tegel.....	58
Fasad – natursten och konststen.....	60
Fasad – puts.....	62
Fasad – plåt.....	63
Fönster.....	64
Tak	66

Skorstenar	68
Interiör och byggnadsstomme	69
Nedre Kaserngården 1	71
Nedre Kaserngården 3	77
Trapphus.....	77
Plan 1	83
Arrest.....	84
Torndrum och arrestlokaler	86
Plan 2	88
1202, 1219 – Passage	89
1203, 1204, 1220-1222 – Köksavdelning, wc, reception, hiss etc.	93
1205, 1206, 1217, 1218 – Expeditionsrum	95
1207 – Rum och korridor.....	99
1208-1210 – Torndrum etc.....	103
1211-1215 – Torndrum etc.....	107
Plan 3	111
1302, 1321 – Passage	112
1303-1304 och 1313-1320 – Wc-avdelning och arbetsrum, hiss etc.	114
1305 – Samlingsrum	116
1306 – Konferensrum	120
1307 – Östra torndrummet	124
1308 – Ordersal	128
1309 – Västra torndrummet.....	132
1310 – Hall.....	136
1311 – Regimentsexpedition/Gula salongen	140
1312 – Regementskvartermästarens kontor/Blå kabinettet.....	144
Plan 4	147
Råvind	148
Torndrum.....	149
Nedre Kaserngården 5	151
Övre Kaserngården 2	157
Exteriör	157
Sockel	158
Entrédörr	159
Fasad – tegel.....	160
Fasad – natursten	161
Fasad – puts.....	162
Fasad – plåt.....	163
Fönster.....	163
Tak	164
Interiör och byggnadsstomme	165
Sporthall	166
Övre Kaserngården 4	168
Exteriör	168
Sockel	169
Entrédörr	170
Entrétrappor.....	171
Fasad – tegel.....	172
Fasad – natursten	173
Fasad – puts.....	174
Fasad – plåt.....	175
Fönster.....	175
Tak	176
Interiör och byggnadsstomme	177
Plan 1 och 2	178
Övre Kaserngården 6	180
Exteriör	180
Sockel	181
Entrédörrar.....	182
Entrétrappor	183

Fasad – tegel.....	184
Fasad – plåt.....	185
Fönster.....	185
Tak	186
Interiör och byggnadsstomme	187
Plan 1 och 2	188
<i>Övre Kaserngården 8</i>	<i>190</i>
Exteriör	190
Sockel	191
Entrédörrar.....	192
Fasad – tegel.....	193
Fasad – natursten	194
Fasad – puts.....	195
Fasad – plåt.....	195
Fönster.....	196
Tak	197
Interiör och byggnadsstomme	198
Sporthall	199
<i>Övre Kaserngården 10</i>	<i>200</i>
Exteriör	200
Sockel	201
Entrédörr	202
Fasad – tegel.....	203
Fasad – natursten	204
Fasad – plåt.....	205
Fönster.....	206
Tak	207
Interiör och byggnadsstomme	208
Verkstadslokal	209
<i>Övre Kaserngården 12</i>	<i>211</i>
Exteriör	211
Sockel	212
Entrédörrar.....	213
Fasad – tegel.....	214
Fasad – natursten	215
Fasad – puts.....	216
Fasad – plåt.....	217
Fönster.....	217
Tak	218
Interiör och byggnadsstomme	219
Restauranglokal etc.	220
Idrottsmuseet	223
<i>Marketenterivägen 1</i>	<i>227</i>
Exteriör	227
Sockel	228
Entrétrappa	229
Entrédörrar.....	230
Fasad – träpanel	231
Fasad – plåt.....	232
Fönster.....	233
Tak och skorsten.....	234
Övrigt.....	235
Interiör och byggnadsstomme	236
Samlingslokal, kök och kontor	237
Filmsal.....	239
<i>Marketenterivägen 3</i>	<i>241</i>
Exteriör	241
Sockel	242
Entrétrappor.....	243

Entrédörrar.....	244
Veranda	245
Fasad – träpanel	246
Fasad – plåt.....	247
Fönster.....	248
Tak och skorsten.....	250
Interiör och byggnadsstomme	251
Plan 1	252
Mäss	252
Korridor och mindre rum.....	255
Plan 2	257
Trappa, samlingssalar och matsal.....	257
Sal, trapphus och inbyggd balkong.....	261
Plan 3	263
Läktare och personalbostäder	263
<i>Lilla Regementsvägen 33</i>	<i>268</i>
Exteriör	268
Sockel	269
Entrédörrar.....	270
Fasad – träpanel	271
Fasad – plåt.....	272
Fönster.....	273
Tak och skorsten.....	274
Interiör och byggnadsstomme	275
Bottenvåning	276
Övervåningen	279

BILAGOR

Nedre Kaserngården 1-5 underhållsåtgärder för exteriör

Kartläggning originalplanlösning

Statusbesiktning el

Statusbesiktning VVS

INLEDNING

Denna vård- och, underhållsplan för Kvibergs kasernområde är utarbetad av Lindholm Restaurering AB på uppdrag av Hlgab. Vård- och underhållsplanen omfattar samtliga byggnader inom det byggnadsminnesförklarade området utom de tre stallbyggnader som ligger i norra delen av området. Dessa är utredda i en tidigare rapport som utarbetats av Antiquum genom Victoria Ask på uppdrag av Hlgab.

Statusinventering av el- och telesystem är utförd av Rejlers ingenjörer AB genom Christer Persson. Statusbedömning av VVS är utförd av K.M.R. Luftbehandling VVS konsulter.

Disposition och läsanvisningar

Vård-, underhålls- och skötselplanen är uppdelad i två huvudsakliga delar.

Del 1 innehåller historik och gällande kulturhistorisk värdering, lagstiftning och skyddsbestämmelser. Byggnaderna har i den historiska beskrivningen sina ursprungliga namn och ursprunglig numrering. I den tekniska beskrivningen rubriceras byggnaderna istället efter nuvarande benämning, d.v.s. efter adress. På nedanstående karta finns både aktuell adress och den ursprungliga benämningen inom parentes.

Del 2 innehåller beskrivning och inventering av området samt byggnadernas exteriör och interiör. För exteriören finns en underhållsplan med åtgärdsförslag, samt för den del av interiören som är skyddad genom byggnadsminnesförklaringen. För övrig interiör finns riktlinjer vid ändring. En kulturhistorisk anvisning anger byggnadsdelens eller rummets kulturhistoriska kvaliteter och skyddsstatus samt hur den skall hanteras. Den kulturhistoriska klassningen är utförd efter en mall som tillhandahållits av Higab och redovisas närmare i följande kapitel. Åtgärder för huvudbyggnadens exteriör, Nedre Kaserngården 1-5, finns också beskrivna på fasadritningar och ligger som bilaga i slutet av vård- och underhållsplanen.

Fasaden beskrivs nerifrån och upp medan interiören beskrivs rumsvis utifrån en befintlig rumsnumrering i aktuellt ritningsmaterial som tillhandahållits av Higab. De interiörer som inte uttryckligen omfattas av byggnadsminnesförklaringens skyddsbestämmelser beskrivs översiktligt.

Avslutningsvis innehåller vård- och underhållsplanen besiktningar och el och VVS. Dessa är infogade i slutet som självständiga bilagor från respektive konsult.

Vård- och underhållsplanen finns även sammanställd i tabellform. Dessa sammanställningar skall användas parallellt med underhållsplanen och skall inte ses som självständiga dokument.

Fastighetsuppgifter

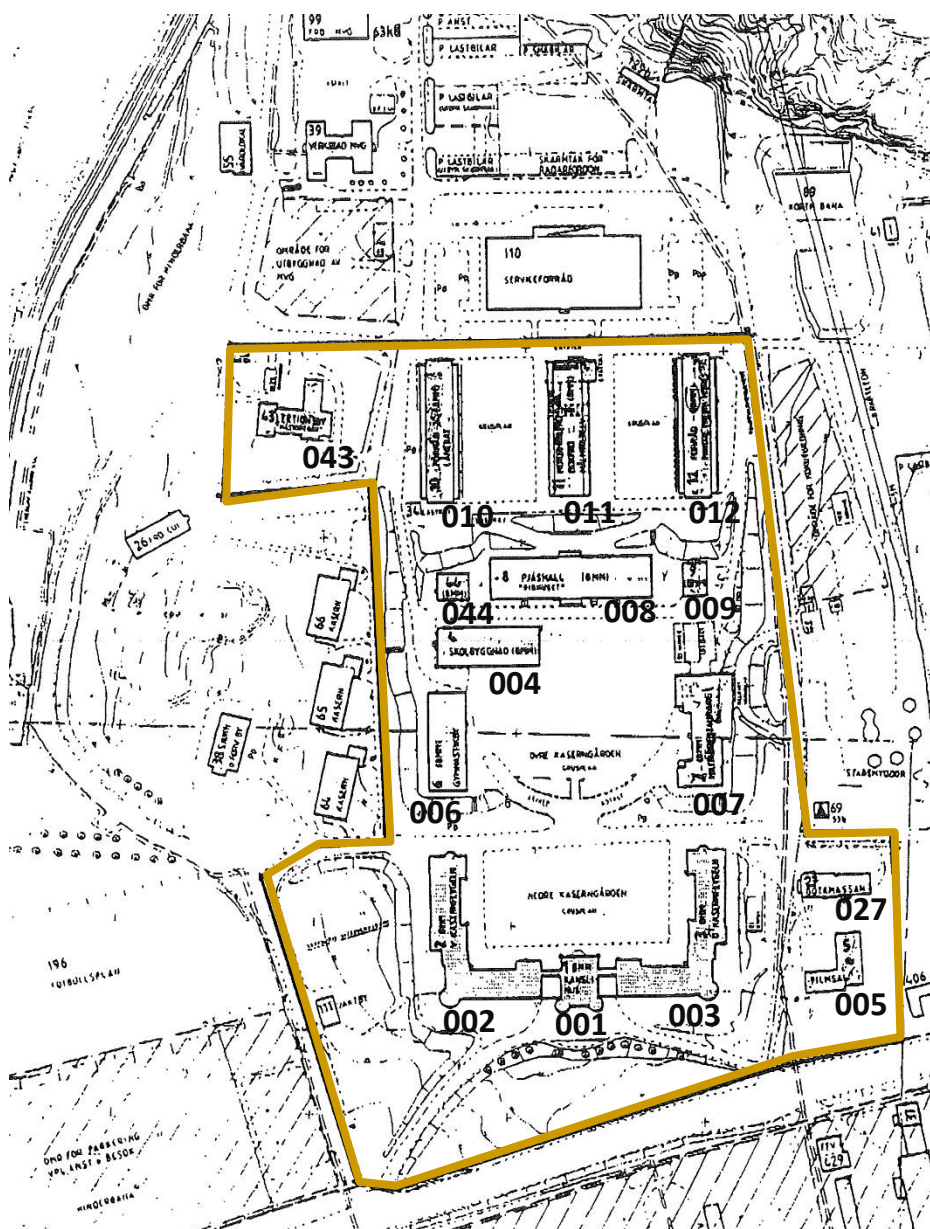
<i>Fastighetsbeteckning</i>	Kviberg 741:27
<i>Byggnadsår</i>	1892-1895
<i>Arkitekt</i>	Erik Josephsson
<i>Byggmästare</i>	F O Peterson
<i>Byggherre</i>	Kungliga Första Göta Artilleriregemente
<i>Urspr. användning</i>	Kasern för Göta Artilleriregemente
<i>Nuv. användning</i>	Kontor, utbildningslokaler etc.
<i>Förvaltare</i>	Higab

LAGSTIFTNING OCH KULTURHISTORISK VÄRDERING

Byggnadsminnesförklaring och gällande skyddsbestämmelser

Kvibergs huvudkasernbyggnad förklarades som statligt byggnadsminnesmärke 30 juni 1971. Till byggnadsminnet räknades då "Exteriören av kanslibyggnad I samt dess trapphus, exteriörerna av kaserner nr II och III; parkanläggningen med gård och trappa framför kanslibyggnaden."

1996 övertog Göteborgs kommun Kvibergs kaserner och 1997 övergick området från statligt byggnadsminne till byggnadsminne enligt KML. I samband med detta lades byggnaderna på övre och bakre Kaserngården till, och följande skyddsbestämmelser antogs.

- Byggnad nr
- 001 Kanslibyggnaden
 - 002 Västra flygelbyggnaden
 - 003 Östra flygelbyggnaden
 - 004 Skolbyggnad
 - 005 Fritidshemmet
 - 006 Exercishuset
 - 007 Mainrättningen
 - 008 Pjäshallen
 - 009 Kasernvårdsbyggnad
 - 010-012 Förråd
 - 027 Götamässen
 - 043 Museibyggnaden
 - 044 Förvaltningsbyggnad

1. *Byggnaderna får inte rivas eller flyttas, ej heller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras. (Förbudet mot yttre ombyggnad gäller ej förrådsbyggnad 010)*
2. *Ingrepp får inte göras i byggnadernas bärande stommar eller i ursprunglig eller i äldre rumsindelning.*
3. *Ingrepp får inte göras i äldre fast inredning i byggnad 001 (Kanslihuset): trapphus, ordersal, konferensrum och kungarummet.*
4. *Byggnaderna skall underhållas så de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras med traditionella byggnadsmaterial och färger på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.*
5. *Det på bifogade situationsplan avgränsade området skall vårdas och hållas i sådant skick att dess karaktär inte förvanskas. Ytterligare bebyggelse får inte uppföras. Park och planeringsarbeten måste utföras på ett sådant sätt att kasernområdets ursprungliga utformning inte förvanskas.*

Krav på tillstånd

Skyddsbestämmelsernas utformning styr vilka typer av åtgärder som kräver tillstånd från Länsstyrelsen. I regel krävs alltid tillstånd för att:

- riva, flytta, bygga om eller bygga till
- ändra eller göra ingrepp i stommen
- ändra färgsättning eller ytskikt i exteriören
- göra andra ingrepp i eller ändring av exteriören, t ex byte av tak- och fasadmaterial eller fönster och dörrar
- ändra interiören eller den fasta inredning
- ändringar inom byggnadsminnets skyddsområde

För att Länsstyrelsen skall kunna fatta korrekta beslut i tillståndsärenden skall ansökan vara tydligt formulerad och välunderbyggd. Ansökan om ändring i skyddade delar skall innehålla motivering med särskilda skäl. I ansökningshandlingarna skall åtgärderna tydligt redovisas och åtföljas av en beskrivning av utförande/konstruktion, byggnadsmaterial och arbetsmetoder.

Göteborgs bevarandeprogram

Den byggnadsminnesförklarade delen av kasernområdet finns också med i Göteborgs bevarandeprogram som en kulturhistoriskt värdefull miljö.

Motivering

Hela miljön med byggnader och friområden har ett mycket stort militärhistoriskt och byggnadshistoriskt värde. Huvudbyggnaden och anslutande byggnader är ett viktigt exempel på 1890-talets medeltidsinspirerade tegelarkitektur och anläggningen är en av arkitekten E Josephssons mest påkostade kasernetablisement. Intressanta interiörer finns bl a i kanslibyggnaden där stora trapphuset och ordersalen har välbevarad rik dekor. De yngre byggnaderna ger exempel på senare epokers stilar och utgör viktiga komplement inom anläggningen. Särskilt värdefulla är stallen, mässen, sjukpaviljongen, sjukstallet och tyganstalten.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglovsfrågor regleras i enlighet med Plan- och bygglagen. Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer skall skyddas från förvanskning. Förvanskningsförbudet gäller såväl exteriör som interiör. Vid underhåll skall åtgärderna anpassas till byggnadens kulturhistoriska värden och ändringar skall utföras varsamt med hänsyn till byggnadens karaktärsdrag.

Ur PBL 8 kap.

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på

1. anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7§,
2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser, och
4. bebyggelseområden.

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

En anordning för ett syfte som avses i 4 § första stycket 2–4, 6 eller 8, ska hållas i sådant skick att den alltid fyller sitt ändamål. Lag (2011:335).

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Gällande detaljplan

Det finns ingen gällande detaljplan för Kvibergs kasernområde.

Fornlämning

Inom området finns två hällristningar och en minnessten som är klassade som fornlämningar.

Utsnitt ur Sveriges länskarta med röda markeringar för fornlämningar.

Kulturhistorisk klassning och förhållningssätt

Som ett stöd i den fortlöpande förvaltningen av Kvibergs kaserner är byggnaderna och dess byggnadsdelar indelade i olika klasser utifrån vilken grad av bevarande och varsamhet som krävs vid hanteringen av de olika delarna. Klassningen är gjord utifrån Higabs eget system med färgkoder som återges nedan. I vård- och underhållsplanen markeras byggnadsdelar och rum med olika färgband som signalerar deras kulturhistoriska klassning.

Mycket högt kulturhistoriskt värde (rött)

Rum med mycket högt värde. I sin helhet bevarade autentiska rum eller motsvarande. Skyddsstatus redovisas, KML alt PBL.

Kulturhistoriskt värde (gul-orange)

Rum med kulturhistoriskt värde. T.ex. ursprunglig planlösning bevarad fast inredning, stuck mm. Skyddsstatus redovisas, KML alt PBL.

Visst kulturhistoriskt värde (blått)

Rum med kulturhistoriskt värde. I delar bevarad fast inredning eller motsvarande.

Rum med inget eller ringa kulturhistoriskt värde (grönt) alternativt ej markerat.

HISTORIK

Översikt

Kvibergs kasernområde byggdes mellan 1892-1895 och merparten av byggnaderna på området uppfördes under denna period. Anläggningen består av symmetriskt placerade byggnader som grupperar sig omkring en nedre och en övre kaserngård, samt en bakre kaserngård mot norr. Tyngdpunkten i miljön ligger i den stora kasernbyggnaden åt söder, som i själva verket består av tre sammanlänkade byggnader – ett centralt placerat kanslihus flankerat av två långsträckta vinkelbyggda logementsbyggnader. Den stora kasernbyggnaden avgränsar den nedre kaserngården, mot väster, söder och öster. Åt norr avgränsas nedre kaserngården av monumentala stödmurar, med uppfartsramper och en bred centralt placerad trappa upp mot övre kaserngården.

*Kvibergs kasernområde fotograferat före 1943. Fritidshemmet saknas ännu i nedre högra hörnet.
(Göteborgs stadsmuseums arkiv. AB Bengtsfors flygfoto.)*

På övre kaserngården ligger mindre fristående byggnader omkring den grusade planen, som liksom den nedre kaserngården numera används som parkeringsplats. Åt väster finns före detta exercishuset, mot norr ett av de två vinterstallen, ridhuset flankerat av det mindre gevärsförrådet respektive skostallet och mot öster matsalen. Så långt tillhör byggnaderna den ursprungliga anläggningen.

1903-1905 utvidgades kasernområdet med tre stallbyggnader på bakre kaserngården. Öster om den stora kasernbyggnaden byggdes mässen 1912, och söder om detta tillkom fritidshemmet 1943.

Förhistoria

Härordningar

År 1682 instiftades indelningsverket som såg till att kronobönder försåg soldater med torp och jordlotter att försörja sig på under fredstider. På så sätt kunde staten minska kostnader för krigshären, och bönderna undslapp att själva bli inkallade. År 1892 beslöts det att staten skulle överta kostnaden för indelningsverket från bönderna. Samtidigt utökades värnplikten och den årliga övningen förlängdes till 90 dagar. Med detta kom ett behov av nya lokaler. 1901 ersattes indelningsverket med allmän värnplikt. Alla vapenföra män skulle genomgå utbildning mellan 240-365 dagar. Denna reform medförde en nästan explosiv byggverksamhet. Typritningar infördes.¹

Kaserner

Ordet kasern kommer från franskans caserne, ett för fyra soldater avsett vakthus. Ordets nuvarande betydelse är ständig förläggning av trupp. Ursprungsformen för en truppförläggning var det romerska härläget med kvadratisk form.²

I Sverige byggdes kaserner ursprungligen inom fästningsmurarna dvs. inne i städerna. På 1700-talet var kasernerna trångbodda och sjukdomar spreds lätt. 1861 kom en utredning från England om hygienerna på militärförläggningar. 1879 kom svenska militärkommitténs utlåtande för de svenska förläggningarna baserat på den nya kunskapen. Detta resulterade i kaserneringsstabellen som innebar att efter 1883 skulle alla kaserner utformas med ett visst utrymme för varje boende, samt att förråd och annat material skulle placeras avskilt från sovutrymmet. Rummen utformades större och med färre boende soldater än tidigare. Värme och ventilation förbättrades och kasernerna försågs med sjukhus, matinrättningar, verkstäder, förråd etc.³

År 1873 byggdes Disciplinkasernen vid Karlsborgs fästning. Denna bestod av en mittkropp med två tvärställda flyglar. Utrymningen säkrades genom fyra trapps-system. De flesta kaserner byggdes enligt denna princip ända in på 1920-talet.⁴

I diskussionerna förordades olika typer av kaserner. Dels paviljongsystemet med mindre och lägre byggnader och särskilda funktioner för särskilda byggnader, dels blocksystemet med en flera våningar hög byggnad med inre gårdar, dels korridorsystemet som kan ses som ett mellanting. Korridorsystemet innebar att logementen förlades vid den soligaste fasaden och korridoren vid den skuggiga. Ekonomibyggnaderna lades separat. Korridorsystemet var mer ekonomiskt försvarbart än de andra alternativen och därmed kom de flesta kaserner att byggas enligt detta system.

Göteborgs militärförläggning

När Göteborg grundades var dåvarande kung Gustaf II Adolf tveksam till om staden skulle befästas. Men borgarna insisterade på att staden skulle ha garnison och omges av murar. För att lösa inkvarteringsfrågan fick då göteborgarna själva hysa huvuddelen av garnisonens personal.

¹ Bruce, 1980, s. 3

² Bruce, 1980, s. 4

³ Bruce, 1980, s. 6

⁴ Kaas, 1998, s. 4

Detta blev en betungande uppgift, särskilt eftersom adelsmän, präster, apotekare, tullbetjänter med flera var befriade från inkvarteringsplikten. Efter den stora branden 1793 blev rumsbristen akut och 1805 uppfördes borgerskapets kasern vid nuvarande Kaserntorget, på den plats där gamla telegrafan numera ligger.⁵

Kungsgatan med kasernen till vänster 1835. (Göteborgs Stadsmuseums arkiv. C. Petersen Litografi.)

Kvibergs kaserner

Borgerskapets kasern var trångbodd redan då den stod färdig. Nya byggnader uppfördes eller inköptes efterhand, däribland Kronhuset som användes som sädesmagasin. Mot slutet av 1800-talet fick kasernbyggnaden problem med sättningar och allmänt förfall. 1875 gav Kungl. Maj:t i uppdrag åt arméförvaltningen att undersöka möjligheten att förflytta regementet till en ny förläggning. Flera års undersökningar vidtog och Kvibergs landeri framkom som bästa alternativ. Regementschefen greve Hamilton till och med hyrde en villa på Kviberg sommaren 1889 för att bilda sig en uppfattning om platsen. Handlanden J.J. Ekman som var innehavare av fem sjättedelar av landeriet var villig att avträda egendomen för Kronans räkning.

Kvibergs kasernområde byggdes på landeriets forna jordbruks- och betesmarker. Arkitekt Erik Josephsson stod bakom planeringen och utformningen av byggnaderna. 1892 togs första spadtaget av byggnadsfirman F O Peterson och 174000 dagsverken och 6 700 000 tegelstenar senare flyttade Kungliga Första Göta artilleriregemente in i sin nya kasern den 1 oktober 1895. Kasernen var på sin tid den största i sitt slag i Sverige. I samband med flytten omorganiserades regementet till ett utbildningsregemente för fältartilleri.⁶

⁵ Kvibergs kaserner (1994) s. 8

⁶ Lundh (1954) s. 305

Löjtnant G.J. Falk, då menig artillerist, berättar att flytten till Kviberg inte motsågs med större glädje vid regementet på grund av det långa avståndet och de dåliga kommunikationerna från Kviberg in till Göteborg. Flytten till Kvibergs kaserner innebar att verksamheten samlades på en plats, med undantag av tygverkstaden. De värnpliktiga bodde i logementen på upp till 16 man i varje sal. I kasernerna bodde även underofficerarna i egna lägenheter med sina familjer.

Inmarsch 1895. Källa: Göteborgs Stadsmuseums arkiv.

Arkitekt Erik Josephson

Erik Semmy Josephson (1864-1929) var arkitekt vid arméförvaltningen från 1890. Han föddes i Stockholm 1864, och då han redan som treåring blev faderlös tog bäste vännens pappa – akademiprofessorn och målaren G W Palm – Erik under sina vingar och lärde honom bland annat perspektivritning. Han kom även att undervisas i teckning av konstnären Carl Larsson. Erik Josephson läste till arkitekt vid Kungliga Tekniska Högskolan och Konstakademin. Efter avslutade studier fick han tjänst som arkitekt vid överintendentsämbetet 1888. 1890 fick han en deltidsanställning på sex veckor vid Kungliga Arméförvaltningens fortifikationsdepartement och det blev början på hans långa och framgångsrika arbete som fortifikationsarkitekt. Erik Josephson påbörjade sin yrkesbana vid en tid då omfattande utredningsarbeten hade visat att de militära förläggningarna i landet var i behov av total förnyelse.

Genom införandet av värnplikten vid sekelskiftet tillkom ett stort behov av nybyggnader. Dessa förutsättningar och Josephsons skicklighet som arkitekt gjorde att hans uppdrag vid

ERIK JOSEPHSON

arméförvaltningen förlängdes och han kom att stanna där i 40 år. 1920 blev Josephson chef för ritbyrån.

Det blev Josephsons uppgift att rita de flesta kasernanläggningar som byggdes i Sverige under denna epok. Totalt uppfördes 43 anläggningar efter hans ritningar. Mellan 1890-1899 uppfördes mer påkostade och individuellt utformade kasernanläggningar. Under perioden 1900-1908 tog ett mer rationellt byggande efter typritningar vid för att möta det stora behov av logement som värnplikten medförde. 1910-1929 genomfördes mestadels tillbyggnader och kompletteringar.

Kviberg var den första anläggningen som uppfördes efter Erik Josephsons ritningar och hans mest kända verk, tillsammans med Livgardets Till häst uppförd 1894-1897. För Strindberg var livgardet med sina mörkröda tegelfasader, sitt svarta tak och sin gyllene krona ett "trollslott", det vackraste huset i staden och inspirerade honom när han diktade Ett drömspel. Kviberg är ett exempel på ett kasernområde med unik utformning, men där finns även exempel på senare byggnader från perioder med typritningar – Götamässen (1912) och sjukhuset (1921).

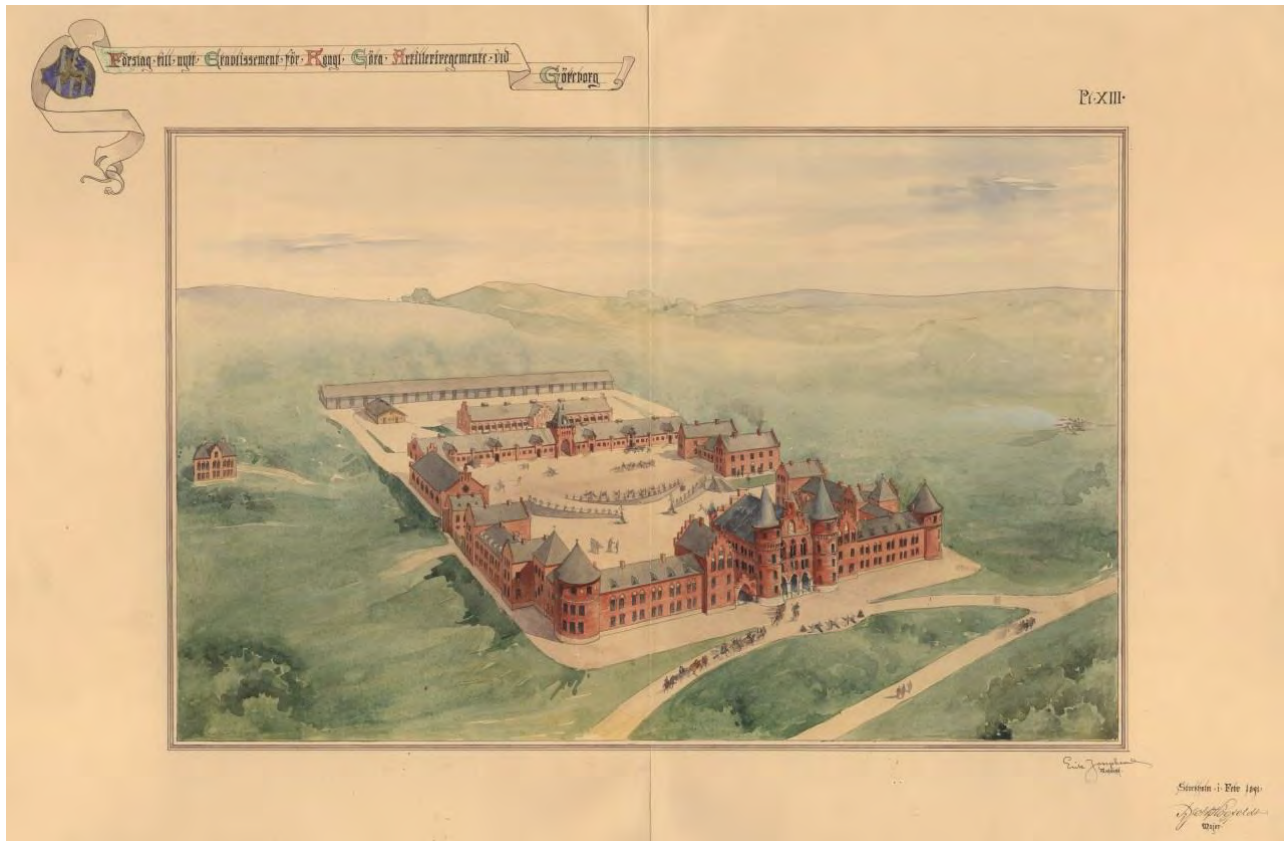
Förutom arméanläggningar ritade Josephson i egen verksamhet en stor mängd byggnader, varav de flesta finns i Stockholm. Han var en av sin tids mest produktiva arkitekter.

Arbete i urval

- K M Lundbergs affärshus och hotellbyggnad, 1898
- B A Danelius affärshus och bostadshus, "Strykjärnet", 1900
- G Lamms affärshus, 1915
- Bankpalatset Industrikredit AB, 1893
- Mälarprovinsernas bank, 1901
- Svenska handelsbankens hus, 1902-1905
- Skandinaviska kreditbankens hus, 1910 respektive 1918
- Paviljonger för armén och flottan vid Stockholmsutställningen 1897
- Hovförvaltningens hus, 1910
- Generalstabens, nuv. försvarsstabens hus, 1926
- Mosaiska församlingens hus, 1927
- Thiels villa i Saltsjöbaden, 1890
- Grand Hôtel i Saltsjöbaden, 1893
- Kaserner i Skövde, Visby och Östersund
- Kraftstationen i Trollhättan, Porjus och Älvkarleby

Byggnadshistorik

Vid inflyttningen 1895 var kasernområdet ett slutet område, omgärdat av ett staket som löpte från västra kasernflyglen, utmed exercishuset, ridhuset, matinrättningen och till östra kasernflyglen. Det fanns grindar i portalerna vid kanslihuset, två grindar in till nedre kaserngården direkt norr om kasernflyglarna samt två grindar vid nerfarterna mot bakre kaserngården. Bakre kaserngården hade en separat inhägnad.

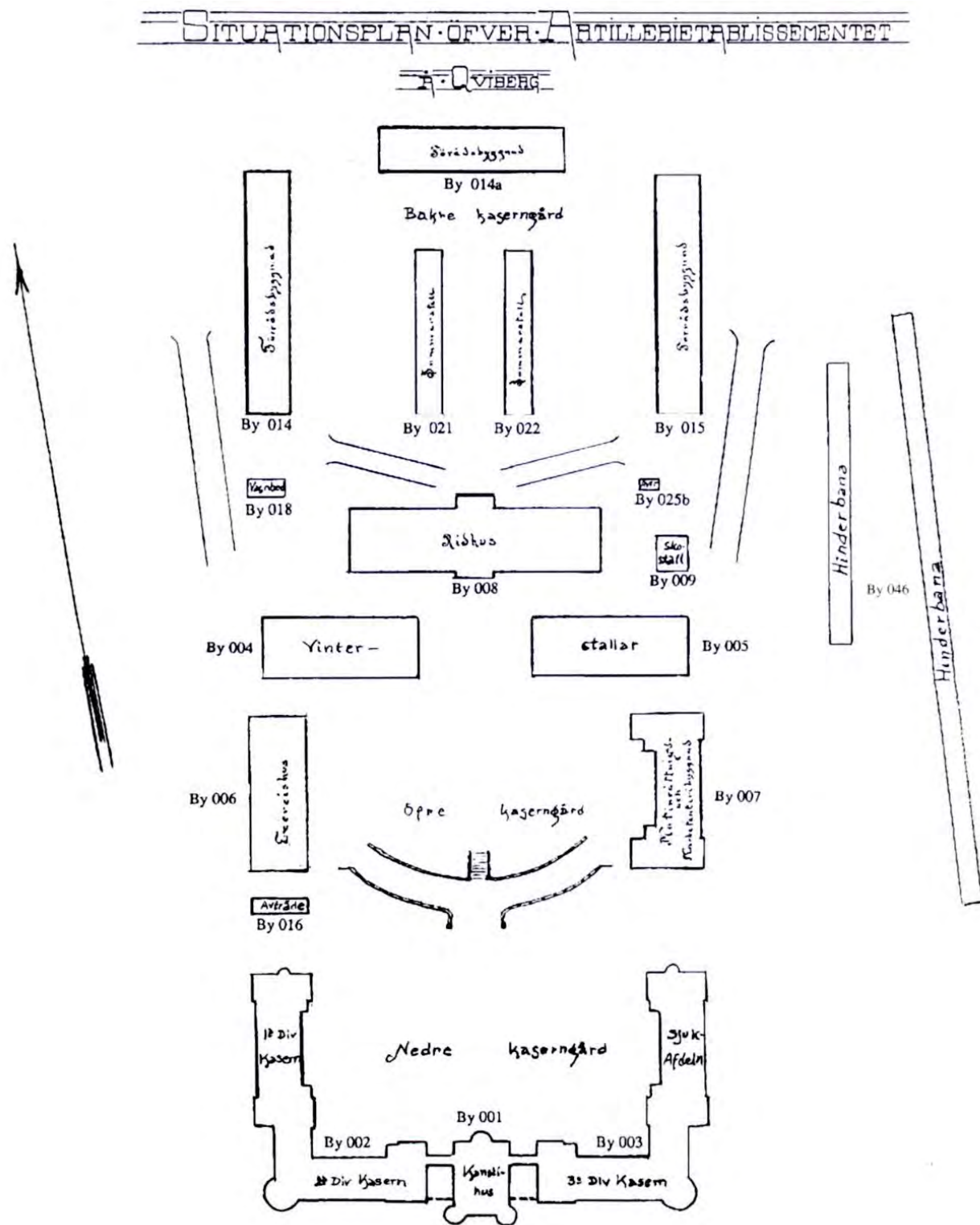

Kvibergs kaserner. Övre Kaserngården fick delvis ett annat utförande och den långsträckt byggnaden i bild utfördes aldrig. Perspektiv av Erik Josephsson. (Krigsarkivet)

Nedre kaserngården, möjligen från invigningen. (Stadsmuseet)

Den ursprungliga anläggningen omfattade byggnaderna på situationsplanen nedan.

Utsnitt ur Situationsplan för gas, el och vatten, 1894. (Kvibergs kaserner, 1994)

Nedre kaserngården

001	Kanslihuset
002	Västra kaserndiv.
003	Östra kaserndiv.
016	Västra avträdet

Övre kaserngården

004	Vinterstall
005	Vinterstall
006	Exercishuset
007	Matinrättningen
008	Ridhus
009	Skostall

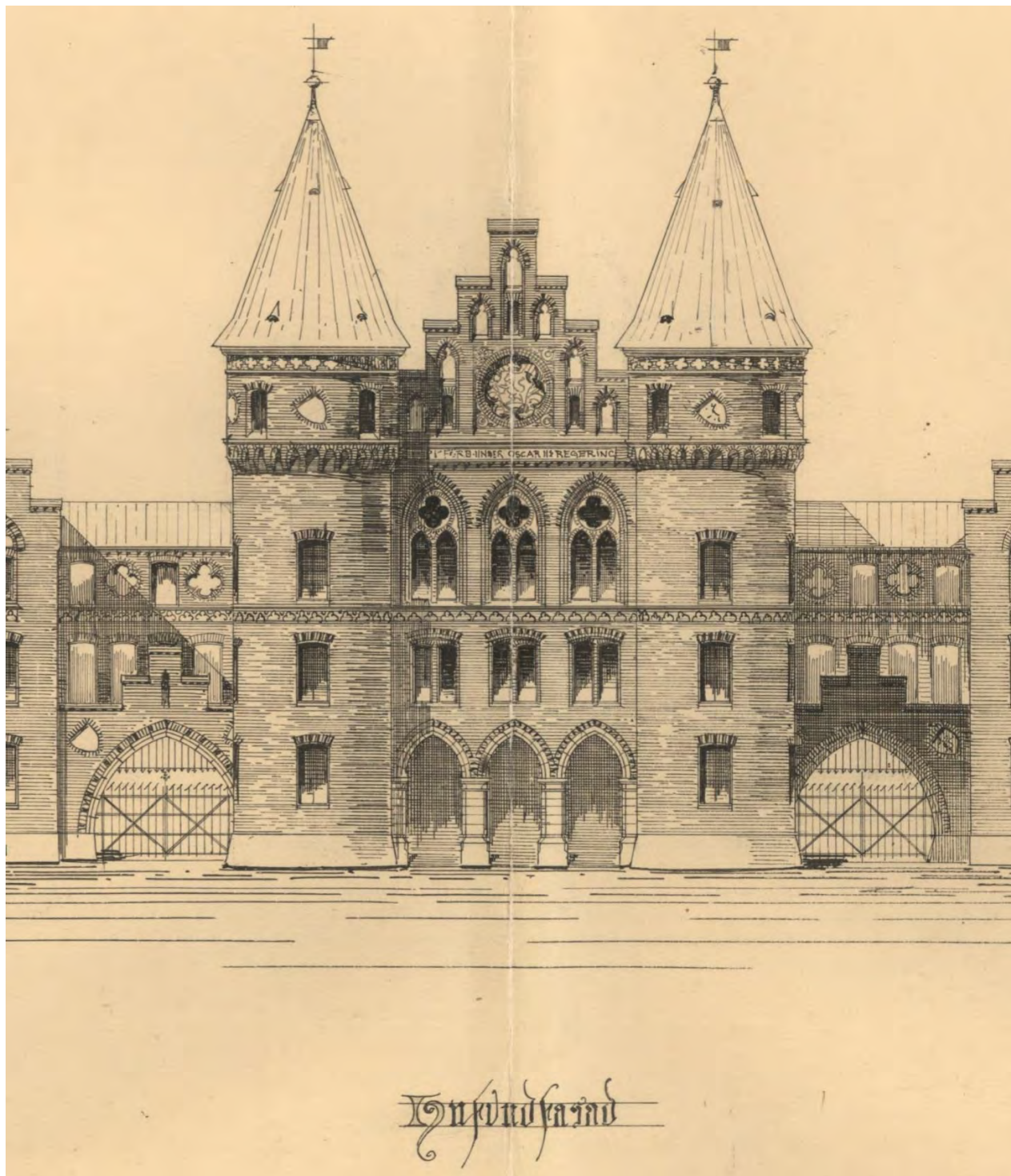
Bakre kaserngården

014	Fältförråd
015	Fältförråd
014a	Fältförråd
018	Vagnbod
025b	Nordöstra avträdet
021	Sommarstall
022	Sommarstall

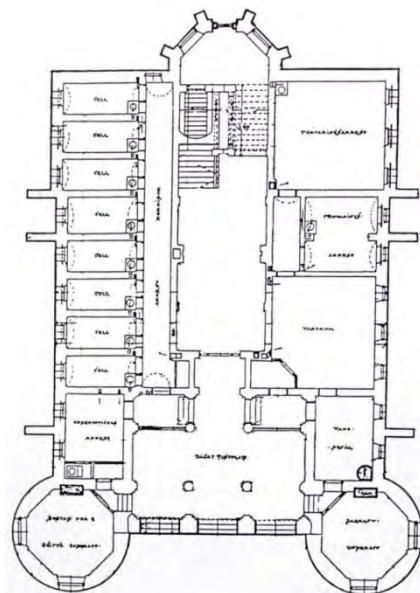
Kanslihuset (By 001)

Nuvarande Nedre Kaserngården 3

Kanslihuset stod färdigt 1895 och betecknades byggnad 1. Denna byggnad utgjorde huvudentré till hela kasernområdet och placerades centralt mellan de båda logementsflyglarna, By 002 och 003. På var sida om kanslihuset byggdes länkbyggnader till logementsflyglarna i två våningar med stora valv i markplan in till nedre kaserngården. Framför dessa byggdes murade entrévalv med smidesgrindar som avgränsade kasernområdet.

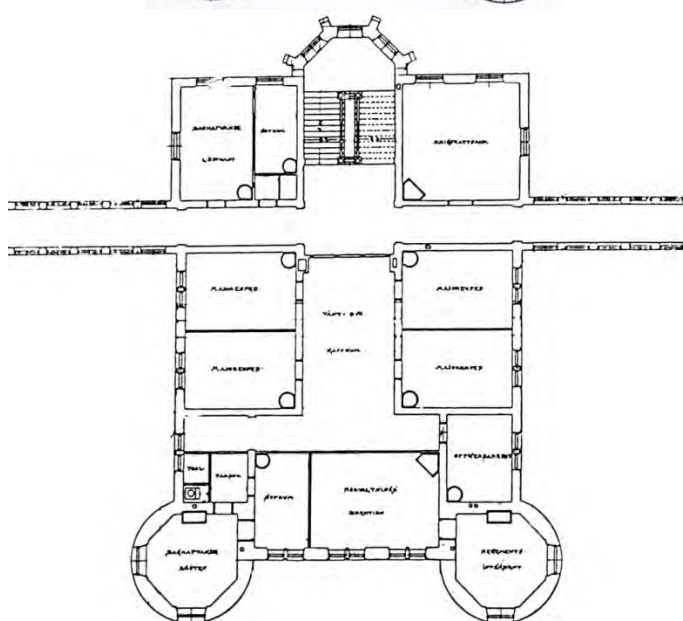

*Originalritning av kanslihuset från 1891 av Erik Josephson. Detalj, södra fasaden.
(Krigsarkivet)*

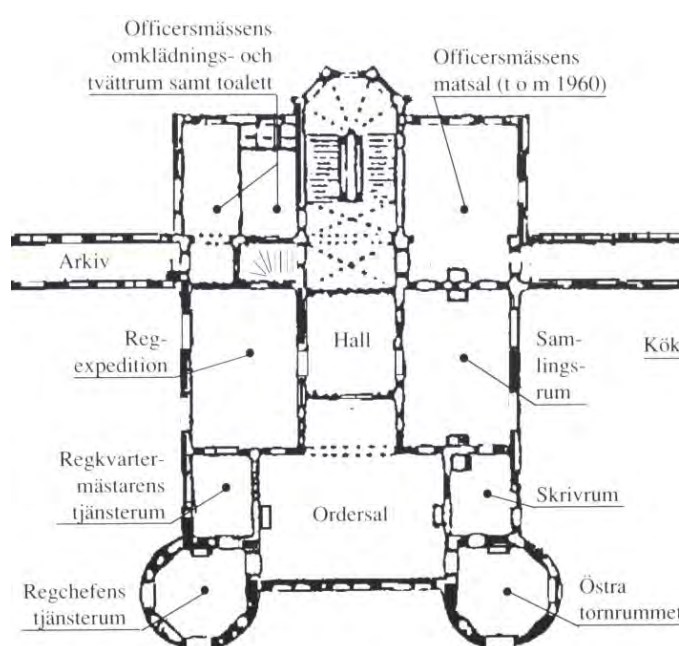
Kanslihuset plan 1

Västra tornrummet var från början bostad för två ogifta underofficerare. Rummet innanför det var underofficersarrest och i direkt anslutning till detta låg arresten med en korridor och åtta celler. Östra tornrummet användes av daghavande underofficerare. Innanför detta fanns vaktbefälhavarens rum samt två förvaringsarrest.

Kanslihuset plan 2

Västra tornrummet med intilliggande tambur, toalett och sovrum användes av daghavande kapten. Det östra tornrummet användes av regementsintendenten och det stora rummet intill av förvaltningsdirektionen. Rummet direkt norr om östra tornrummet var officersarrest. Omkring det centralt belägna väntrummet fanns fyra majorsexpeditioner. På västra sidan om trapphuset fanns rum för daghavande löjtnant med sovrum, och på östra sidan krigsrättsrum.

Kanslihuset plan 3

Den västra halvan av våningsplanet användes av regementsledningen. I västra tornrummet fanns regementschefens kontor med regementskvartermästarens tjänsterum intill och därefter expeditionen. I den västra korridoren mot kasernflygel fanns arkiv.

Mellan tornrummen fanns en ordersal med väggfasta bänkar och en stor öppen spis. Genom signal från övre kaserngården kallades skrivare och batterier till ordersalen där order dikterades.

I östra halvan av våningsplanet låg officersmässen som bestod av östra tornrummet med intilliggande skrivrum, följt av salong, samlingsrum och matsal. Rummen väster om trapphuset var officersmässens omklädningsrum och toalett.

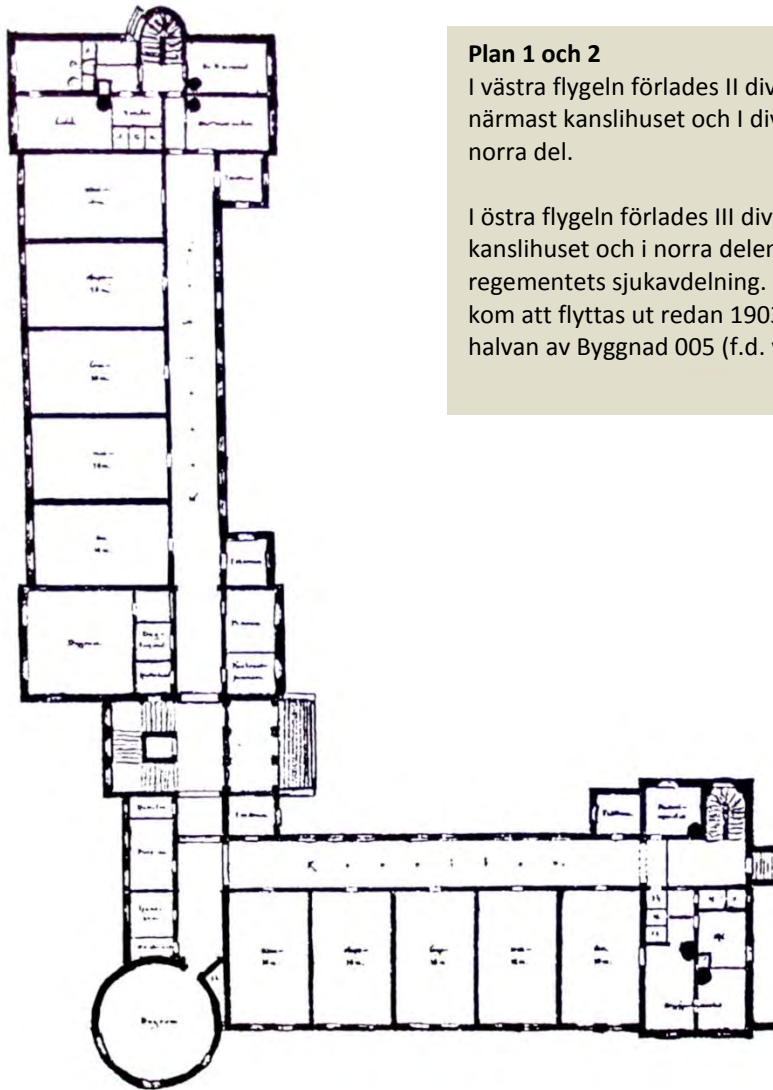
Planritningar över kanslibyggnaden.
(Kvibergs kaserner, 1994)

Plan 4

På östra flygelns vind, närmst kanslihuset, låg en matsal för officers- och reservofficersvolontärer (aspiranter) ansluten till köket nedanför med en handdriven mathiss, en förrådslokal för officersmässen och ett rum för officersmässens personal. Vindens två tornrum användes som uthyrningsrum till officerare. Utöver det fanns på kanslihusvinden mindre skrubbar som användes av officerare och ett större som var bok- och blankettförråd.

Huvudkasernens flyglar (By 002 och 003)

Nuvarande Nedre Kaserngården 1 och 5

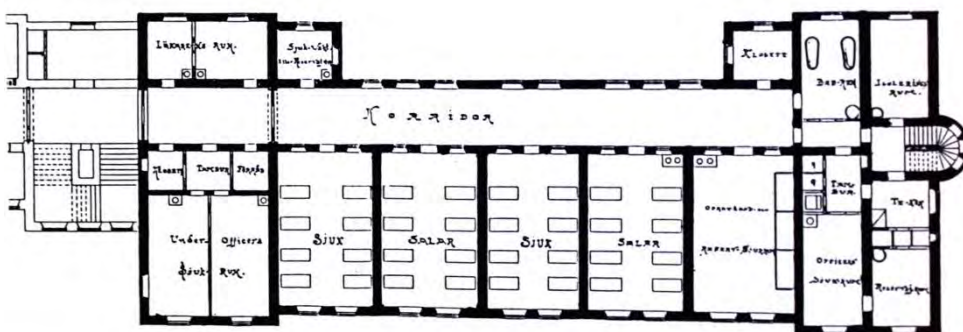

Plan 1 och 2

I västra flygelns förlades II divisionen i delen närmast kanslihuset och I divisionen i flygelns norra del.

I östra flygelns förlades III divisionen närmast kanslihuset och i norra delen inreddes regementets sjukavdelning. Sjukavdelningen kom att flyttas ut redan 1903-1906 till östra halvan av Byggnad 005 (f.d. vinterstallet).

Västra kasernflygelns plan 1 enligt Erik Josephsons ritning från 1891. (Kvibergs kaserner, 1994)

Regementets sjukhus var inrett i östra flygelns norra del. Ritning från 1897. (Kvibergs kaserner, 1994)

Flygelbyggnadernas interiör var organiserade utmed en genomgående korridor vid gårdsfasaden. Utmed korridorerna låg de stora sovsalarna inredda med våningssängar. Våningsplanen bands samman genom tre trapphus per flygel och i anslutning till dessa fanns hygienutrymmen och lägenheter för befäl. Vid varje batteriförläggning fanns en tvårumslägenhet för batteriadjutanten. I båda kasernflyglarna fanns totalt tre lägenheter för styckjunkare om två rum och kök. Det fanns också två enrumslägenheter för gifta sergearter samt fem rum för ogifta sergearter.

I varje batteriförläggning fanns två tvättrum med rinnande kallt vatten och en nattklosett. Manskaper var annars hänvisade till kallbadinrättningen vid Sävåån och avträdesbyggnaden norr om västra kasernflygeln (byggnad 016). En östra avträdesbyggnad uppfördes senare för de lägenhetsinnehavare som inte hade egna torrklosetter. Torrklosetter fanns även vid expeditioner och officersmässen.

Batterikorridoren i 4:e batteriets förläggning. Fotografi från 1913. (Kvibergs kaserner, 1994)

Plan 3

På flyglarnas tredje våning hölls underofficersskola i tornrummen och angränsande rum. I anslutningen till trapphuset vid tornrummet inreddes en pastorsexpedition. I den del av västra flygeln som låg närmast kanslihuset fanns två uthyrningslägenheter. I östra flygeln närmast kanslihuset låg mässköket med personalbostäder. Utöver det fanns förråd för batterierna och samt regementsförvaltning och förrådsförvaltning.⁷

Plan 4, vindarna

På vinden närmast kanslihuset i östra flygeln fanns en matsal för officers- och reservofficersvolontärer (aspiranter), förrådslokal för officersmässen samt rum för officersmässens personal. Övriga delar av vindarna rymde vindskontor för uthyrningslägenheterna.

Källare

Det främsta inslaget i källarna var ett antal eldstadsrum med varmkammare som genom kanaler fördelade varmluften till logementen.

⁷ Kvibergs kaserner, 1994, s. 55ff

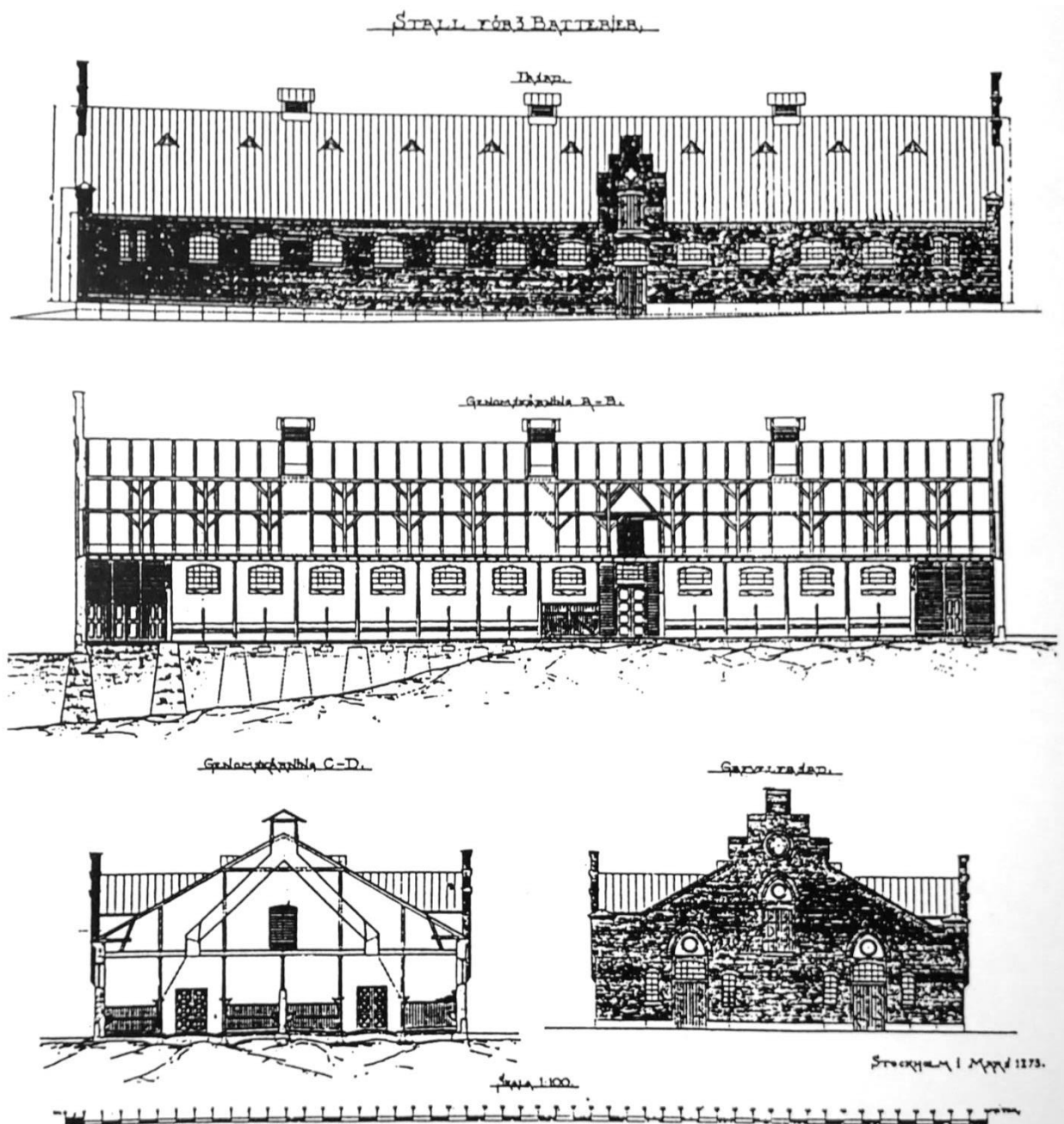
Vinterstallarna (By 004 och 005)

Nuvarande Övre Kaserngården 4

De båda stallbyggnaderna vid övre kaserngårdens norra sida stod färdiga 1895 och fick beteckningarna byggnad 4 och 5. Varje stall var inrett med 80 spiltor och fyra boxar. Stallbyggnaderna byggdes om till förläggingskaserner 1903 då de tre nya stallarna uppfördes på bakre kaserngården. De gamla stallbyggnaderna kallades då istället nordvästra och nordöstra kasern.

Kasernerna användes för förläggning fram till andra världskriget. Efter kriget byggdes nordvästra kasernens östra halva om till lektionssalar och utrymmen för materialvård. 1953 tog tyg- och intendenturavdelningens expedition över den östra halvan. 1962 tog Luftvärnets kadett- och aspirantskola över byggnaden som då kallades LvkAS Skolhus.

Nordöstra kasernen byggdes om till dusch, bastu och tvättinrättning med ångcentral i den östra halvan. 1961 brann byggnaden ner i samband med en översyn av ångcentralen och totalförstördes.⁸

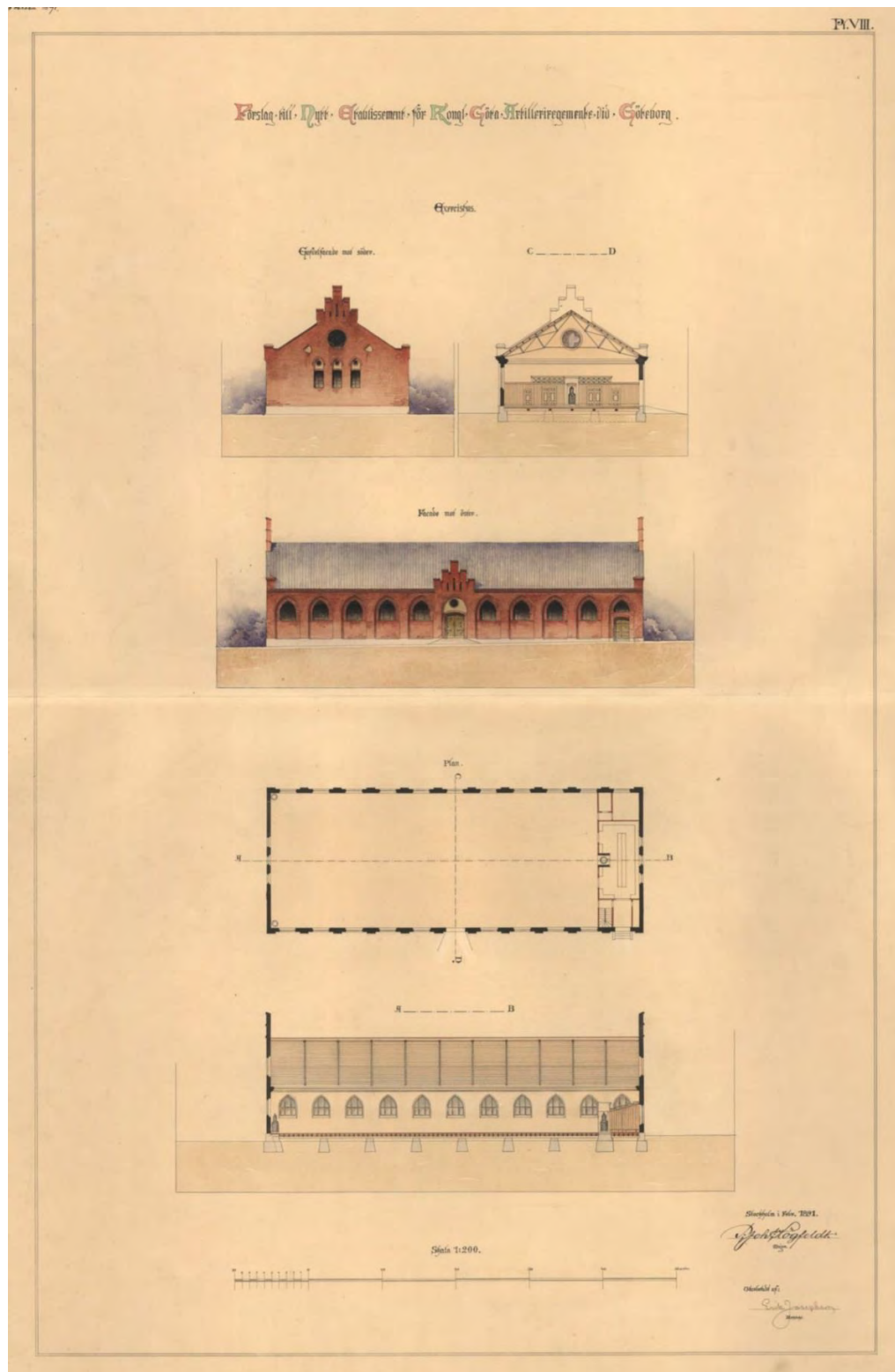
Originalritning av stallbyggnaderna från 1893 av Erik Josephson.
(Kvibergs kaserner, 1994).

⁸ Kvibergs kaserner (1994) s.62-64

Exercishuset (By 006)

Nuvarande Övre Kaserngården 2

Exercishuset på övre kaserngårdens västra sida stod färdigt 1895 och fick beteckningen byggnad 6. Byggnaden har sedan dess främst använts som träningslokal. Exercishuset användes även under en kortare tid efter inflyttningen som kyrkolokal och under andra världskriget som tillfällig förläggning. Omkring 1960 inrättades här tillfällig servering under renovering av den ordinarie matinrättningen.⁹ Taket och omklädningsrum med läktaren förstördes i en brand år 2000. Taket återuppbyggdes och invändigt iordningställdes lokalerna av nuvarande hyresgäst till klättringshall.

Originalritning av
exercishuset från 1891
av Erik Josephson.
(Krigsarkivet)

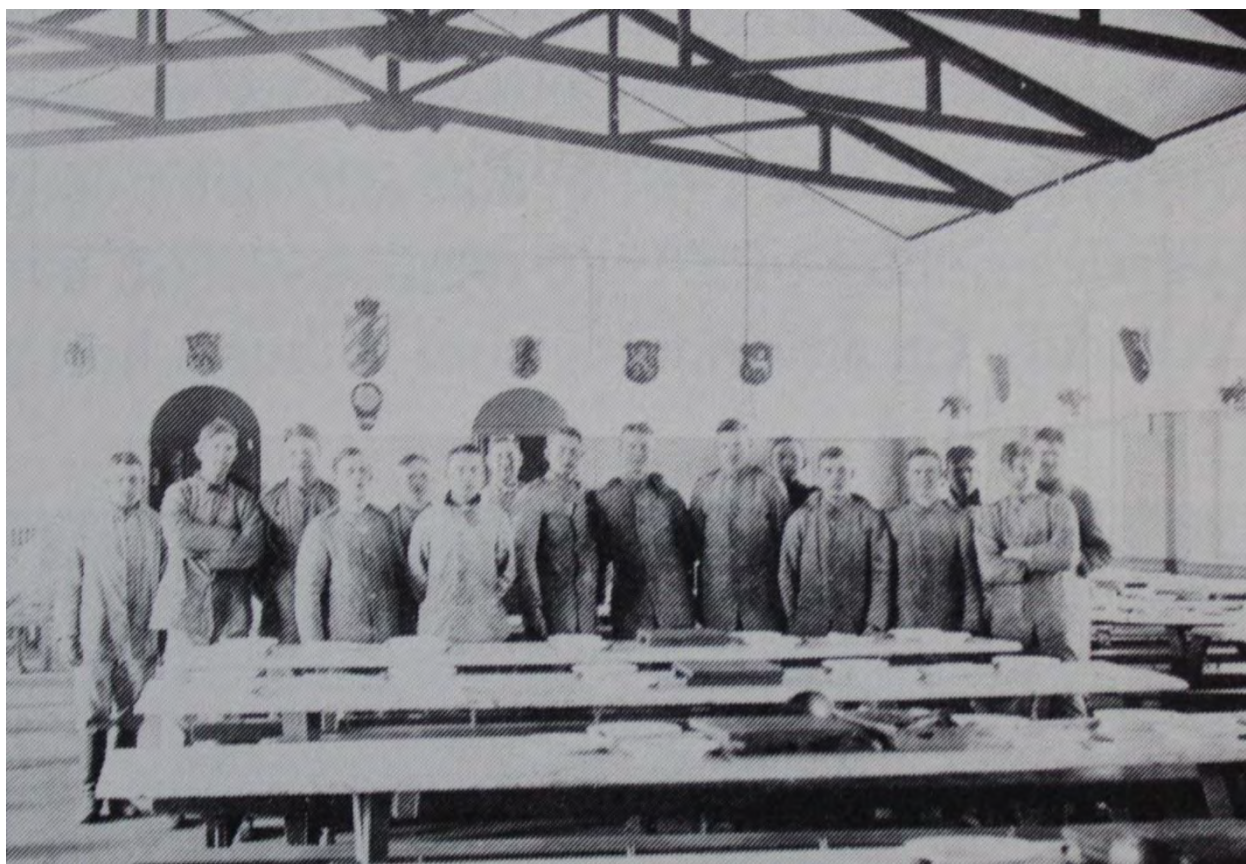
⁹ Kvibergs kaserner (1995) s. 65

Matinrättningen (By 007)

Nuvarande Övre Kaserngården 12

Matinrättningen på övre kaserngårdens östra sida stod färdig 1895 och fick beteckningen byggnad 7. Byggnaden utformades med en centralt placerad matsal i en våning och två flankerande tvärställda byggnadsvolymer i två våningar. I den norra delens bottenvåning fanns rum för kokerska, skafferier, manskapskök, rum för disk och servering samt en trappa upp köksföreståndarens bostad och musiksäl. I södra delens bottenvåning fanns underofficers- och manskapsmässarna samt kök, och en trappa upp låg marketentarens bostad och tillskärarrum samt skrädderi. På vinden fanns vindsskrubbar och i källaren fanns ett särskilt desinfektionsrum, ångpannerum, mat- och vedkällare mm.

Ganska snart efter inflyttningen visade det sig att mässutrymmena var för små och 1897 byggdes en mässbyggnad och marketenteri strax öster om matinrättningen. Denna envåningsbyggnad, med beteckning By 035, revs 1963.¹⁰

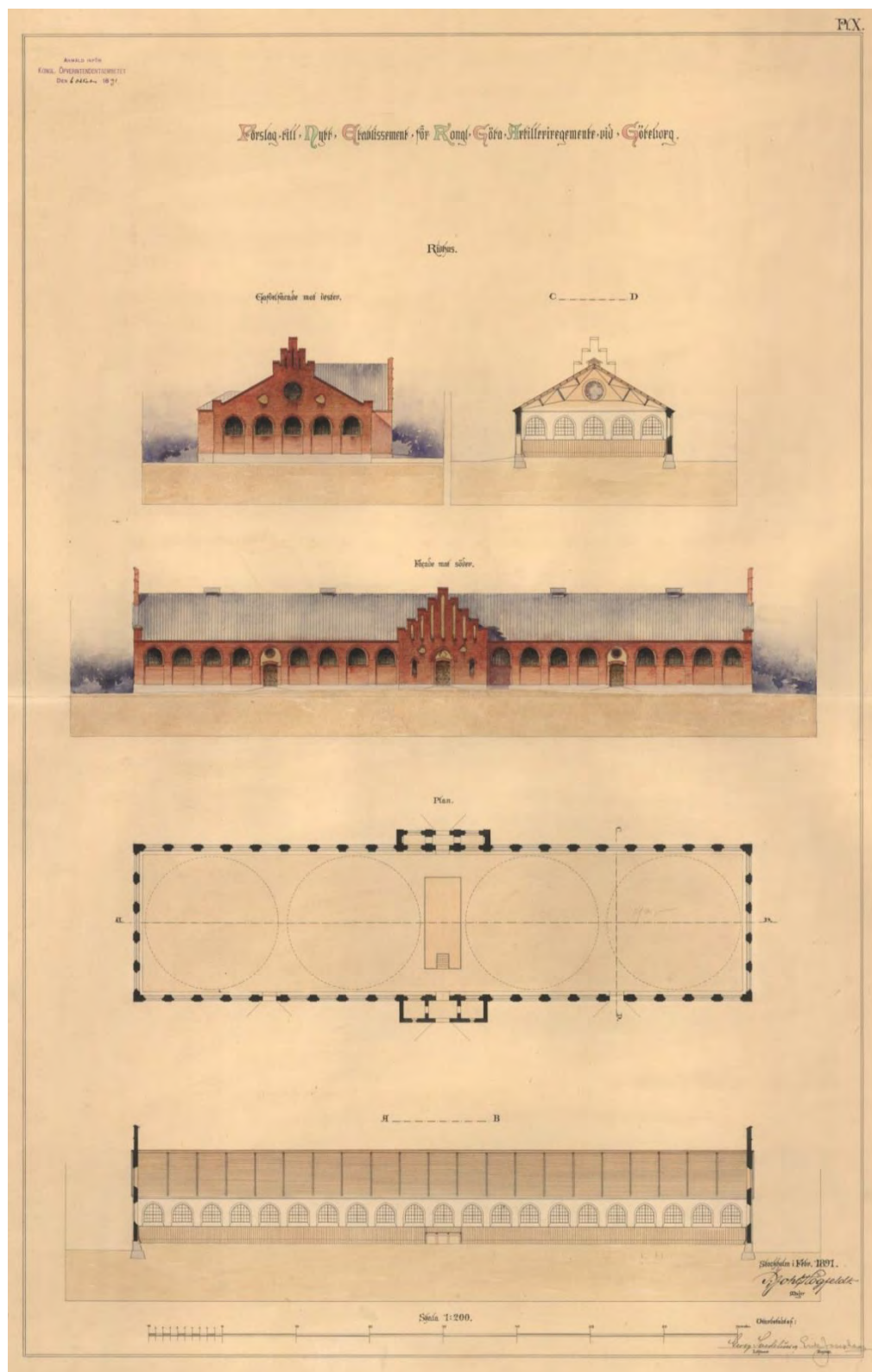
Interiör från stora matsalen. (Bild ur Kvibergs kaserner, 1995, s. 67).

¹⁰ Kvibergs kaserner (1995) s. 66-67

Ridhuset (By 008)

Nuvarande Övre Kaserngården 8

Ridhuset uppfördes 1895 på övre kaserngårdens norra del och fick beteckningen byggnad 8. I ridhuset fanns två ridbanor skilda åt av en centralt placerad läktare. I anslutning till entréerna fanns omklädningsrum för officerare och ett särskilt rum för veterinärens medicinförråd. 1951, i samband med att man slutade använda hästar, byggdes ridhuset om till hall för pjäsutbildning och verkstad för luftvärnspjäser.¹¹

Originalritning av
ridhuset från 1891 av
Erik Josephson.
Källa: Krigsarkivet.

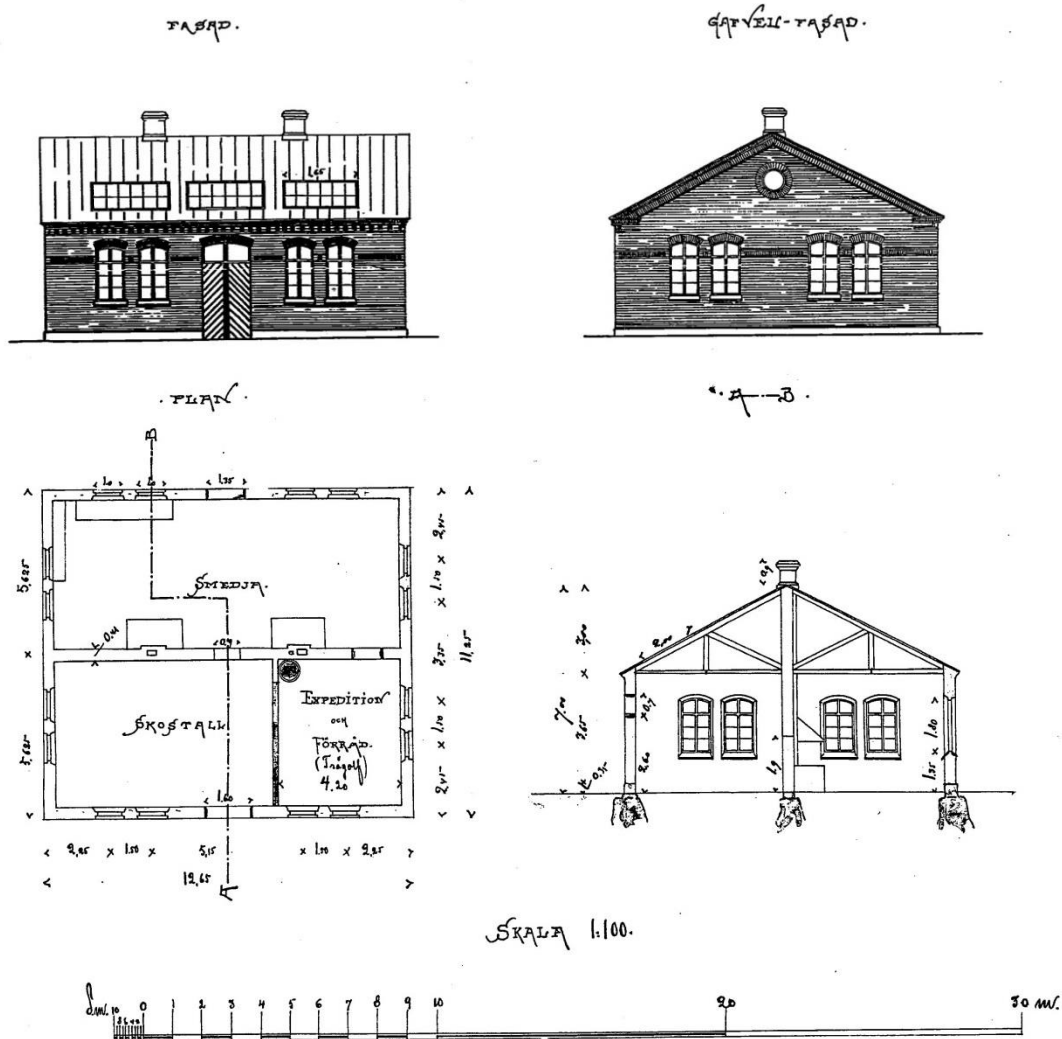
¹¹ Kvibergs kaserner (1994) s. 68-69

Skostallet (By 009)

Nuvarande Övre Kaserngården 10

Skostallet, som tidigare benämndes byggnad 9, byggdes på övre kaserngården direkt öster om ridhuset och stod färdigt 1895. I byggnaden fanns expedition för hovlagarunderofficerens kontor, skostall och en smedja med fyra ässjor. Då sjukstallet byggdes 1931 flyttades hovslageriverksamheten dit. Skostallet har sedan dess använts som verkstadsbyggnad och smedja, bageri samt använts av maskinavdelningen och utbildningsenheten. För närvarande hyrs byggnaden av en fönsterrenoveringsfirma.¹²

·FÖRSLAG TILL SKO SMEDIA· FÖR
·KONGL: GÖTA ARTILLERIREGEMENTE·

Ritning över skostallet, okänt årtal. (Kaas, 1998)

¹² Kvibergs kaserner (1994) s. 69

Mässbyggnad (By 027)

Nuvarande Marketenterivägen 3

Mässbyggnaden uppfördes 1912 öster om den östra kasernflygeln (By 003).

I byggnaden fanns ursprungligen manskapsmässens matsal och dagrum samt kök och serveringsrum på första våningen. På andra våningen fanns ytterligare ett kök samt serveringslokal, den så kallade Cafélokalen och "läktaren". I östra delen fanns underofficersmässens samlingsrum, balkongrum och matsal. På tredje våningen hade föreståndaren och betjäningen fyra rum.

Vid 1930-talets slut utökades byggnaden åt öster. 1970 byggdes den stora festsalen om till matsal och den gamla matsalen gjordes om till kök. Köket omvandlades till sällskapsrum och ett valv togs upp mellan sällskapsrummen och den nya matsalen. 1983 genomfördes en omorganisation och mässlokalerna omdisponerades igen så att första våningen blev matsal och andra våningen användes som sällskaps- och samlingsrum. Byggnaden fick namnet Götamässen.¹³ 1995 blev mässbyggnaden läkarmottagning.¹⁴

Mässbyggnaden, sannolikt nyligen uppförd. (Foto ur Kvibergs kaserner s. 76).

Exteriören har ändrats efterhand genom tillbyggnad, delvis igenbyggnad av verandan samt genom fönster- och dörrbyte.

Fasad mot norr.
Relationsritning från 1916 (Kaas, 1998).

Fasad mot norr.
Ritning från 1983. (Higab)

¹³ Kvibergs kaserner (1994) s.76

¹⁴ Kaas (1998) s. 40

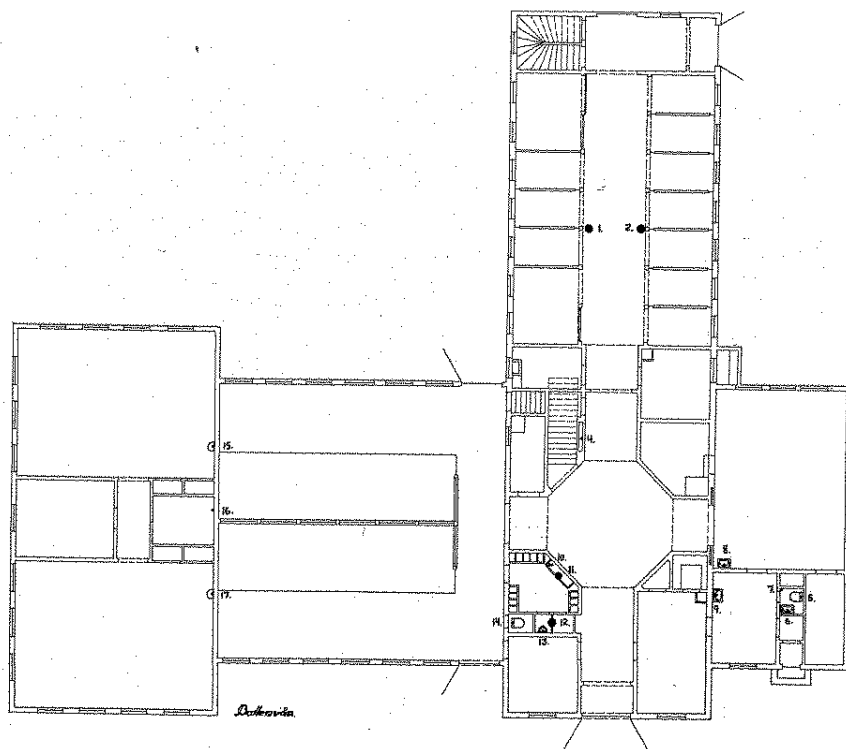
Sjukstallet (By 043)

Nuvarande Lilla Regementsvägen 33

Sjukstallet, byggnad 43, uppfördes 1931 och ersatte då skostallet och veterinärens medikamentförråd i ridhuset. I sjukstallet fanns en modern operationssal och vårdavdelning med plats tio spiltplatser och två boxar samt laboratorium och skosmedja. Skostallet innehöll två avdelningar, en för hovslagarfurirerna och en för utbildning av värnpliktiga hovslagare. I varje avdelning fanns en smedja med fyra ässjor och fyra städ. Sjukstallet var i princip ensamt om att kunna tillhandahålla kvalificerad hästsjukvård i göteborgsområdet, vilket gjorde att även civilhästar vårdades här. Efter avhästningen 1951 användes sjukstallsbyggnaden för expedition, verkstad och förråd m.m. Från 1991 har hela byggnaden använts av Kvibergs Museum.¹⁵ För närvarande står byggnaden tom.

Fasad mot norr. Byggnaden är nyligen uppförd och den norra stalden i en våning saknas. (Foto ur Kvibergs kaserner s. 81).

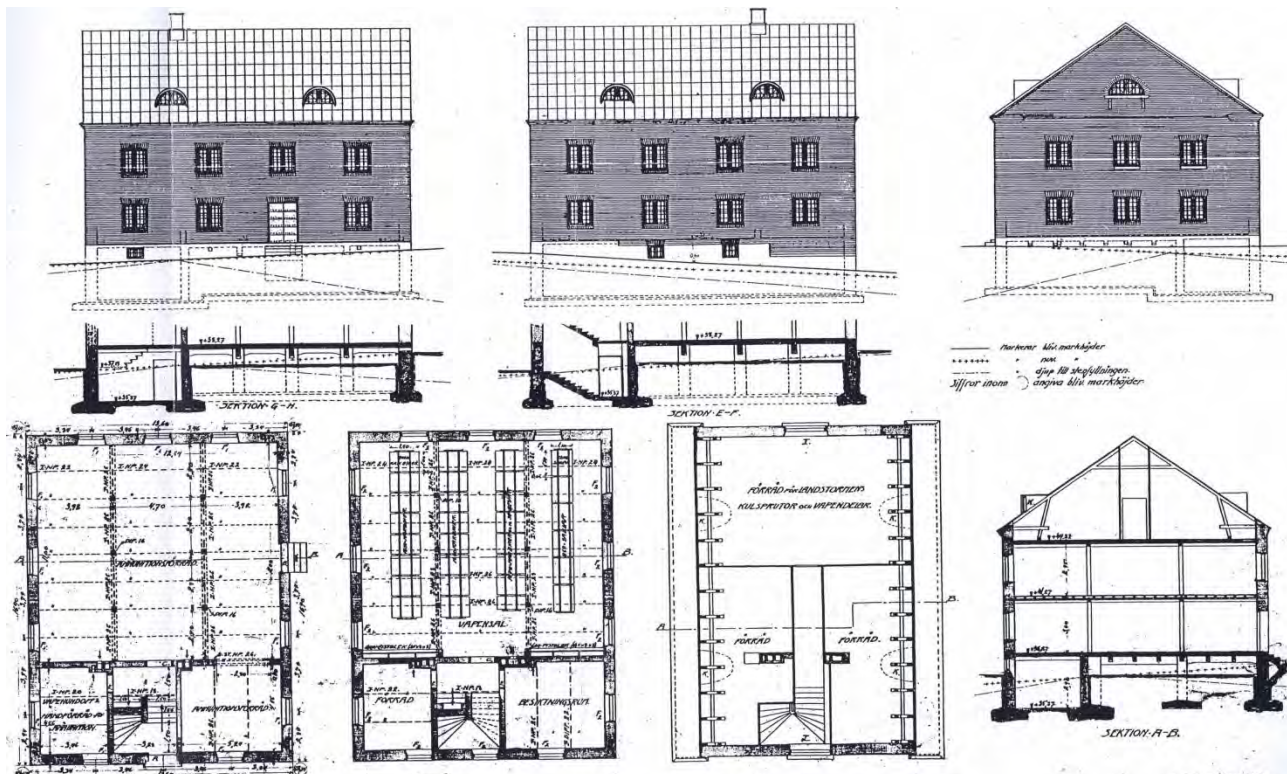
Planritning av bottenvåningen från 1931.(SBK)

¹⁵ Kvibergs kaserner (1994) s.81

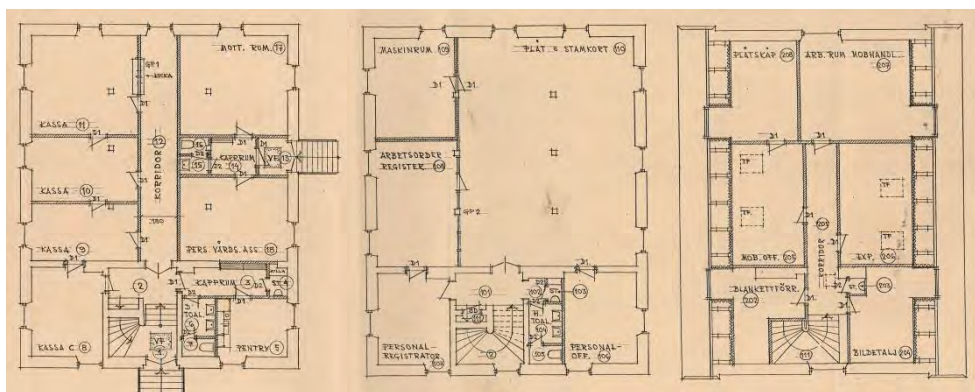
Gevärsförrådet (By 044)

Nuvarande Övre Kaserngården 6

Gevärsförrådet byggdes 1932 som förråd för regementets finkalibriga vapen och fick benämningen byggnad 44. Gevärsförrådet byggdes om till expedition 1961 för bland annat mobiliseringsavdelningen och kassaavdelningen. 1975 flyttade personalavdelningen och repetitionsutbildningsavdelningen hit, och senare planerings- och ekonomienheten.¹⁶

Originalritning 1931. (Kaas, 1998).

Invändig ombyggnad 1961. (Kaas, 1998).

¹⁶ Kvibergs kaserner (1994) s.86

Fritidshemmet (By 131)

Nuvarande Marketenterivägen 1

Fritidshemmet byggdes 1943 genom donation av Göteborgs stora industrier och rederier. Byggnaden innehöll från början bland annat filmsal, bibliotek och läsrum. I fritidshemmets filmsal finns oljemålningar utförda av konstnären Arne Larzon under hans beredskapstjänstgöring vid regementet.

Fritidshemmet användes som regementsbiograf fram till 1980-talet och även som lektionssalar. 1983 flyttade FortF7Väst in och använde lokalerna för kontor. Fortifikationsförvaltningen löste in fritidshemmet 1984/85 och byggnaden fick numret 131.¹⁷

Fritidshemmet. Foto okänt årtal. (Kvibergs kaserner, 1994, s. 95).

¹⁷ Kvibergs kaserner (1994) s. 95-96

Större förändringar genom åren

- 1895 Kasernområdet står färdigt.
- 1903 Fyra nya stallar uppfördes på bakre kaserngården, som sedan kom att kallas stallgårdarna. De gamla vinterstallarna (By 004 och 005) blev förläggingskaserner: nordvästra och nordöstra kasernen. De byggnader som tidigare stått där de nya stallarna placerades flyttades norrut, där byggnad 110 står idag (utanför aktuellt område). Det västra och mellersta förrådet (By 014 och 014a) bildade en ny länga medan det östra (By 015) förlängdes med en tillbyggnad. Mellan förråden placerades sommarstallarna (By 021 och 022) vända i öst-västlig riktning.
- 1912 Mässbyggnaden (By 027) uppfördes med manskapsmäss, underofficersmäss, cafélokal, kök med mera
- 1921 Inredning av sjukavdelning i östra delen av nordvästra kasernen (By 004)
- 1930? Nordöstra kasernen (By 005) byggdes till med ångcentral och fick dusch, bastu samt tvättinrättning.
- 1931 Sjukstallet (By 043) uppfördes
- 1932 Gevärsförrådet (By 044) uppfördes.
- 1942 Inredning av skrädderi och skomakeri i nordvästra kasernen (By 004).
- 1946 Om- och tillbyggnad av matinrättningen (By 007).
- 1953 Ombyggnad av matinrättningen (By 007).
- 1958 Ombyggnad av matinrättningen (By 007).
- 1961 Ångcentralen (By 005) brann ned i samband med större reparation.
- 1962 Kungl. Göta Artilleriregemente drogs in som en del av en rationaliseringsplan. Göteborgs luftvärnsskår LV 6 flyttade in i kasernerna. Genomgripande renovering och modernisering av kaserner och matinrättningen¹⁸. By 004 blir skolhus och By 008 blev pjäshall.
- 1970 Utökning av underbefälsmässen i matinrättningen (By 007).
- 1984 Rivning av de byggnader som tidigare stod på bakre kaserngården och som flyttades 1903 (se ovan). Rivning av ett av vinterstallen uppförda 1903.
- 1994 LV 6 lämnar Kviberg.
- 1996 De militära myndigheterna lämnade över till HIGAB.
- 2006 Ombyggnad av kanslibyggnaden och del av intilliggande östra flygeln till gymnasium

¹⁸ Modigh, 1962, s. 33

Källförteckning

Otryckta källor

Krigsarkivet

Ritningar – original

Ritningar återgivna i Kaas, Annika (1998) *Kviberg – en antikvarisk förprojektering*

Stadsbyggnadskontorets arkiv

Bygglovsritningar

Region- och stadsarkivet

En stor uppsättning ritningar från omkring 1950-1960 (ej använda i denna utredning)

Göteborgs stadsmuseum

Fotografier

Tryckta källor och litteratur

Anderson, Platerud, Ågren (1994) *Kvibergs kaserner – militär byggnation under ett sekel*.

Göta Luftvärnsregemente

Bruce, Ingela (1985) *Kvibergs kaserner – arkitekturanalys och historisk studie av Göta*

Artilleriregementets kasern i Göteborg år 1895

Kaas, Annika (1998) *Kviberg – en antikvarisk förprojektering*. Bohusläns museum.

Lundh, Hans Lennart (red.) (1954). *Kungl. Göta artilleriregemente. 1*. Göteborg: Regimentets historiekommitté

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999-). *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret